

Инес Церовић, мастер права

консултант у Министарству правде Републике Србије

ДЕЦА У ОРУЖАНОМ СУКОБУ И МЕЂУНАРОДНО ПРАВО

Мада је нереално очекивати да право може да буде лек за људску патњу и да елиминира погубна дејства рата, оно је ипак conditio sine qua non за штите људских права. Децу штити читав спектар различитих права за време оружаног сукоба која су грубо злоупотребљавана и кршена. Иако несавршен, постојећи корпус међународног права има потенцијал да буде солидна основа за стварање механизма подобних да се суоче с изазовима које намеће оружани сукоб и заштита деце за време његовог трајања, али је потребно да међународна заједница изврши политички притисак на државе које крше међународно признате стандарде. Овај рад истражује који су главни механизми да се постигне овај циљ и закључује да је потребно зауставити некажњивост, како на међународном, тако и на националном плану, јер право у декларативној форми само по себи није довољно да обезбеди заштиту деце и не може да умањи њихове патње до којих долази услед оружаног сукоба.

Кључне речи: *Деца војници. Конвенција о правима детета. Факултативни протокол о учешћу деце у оружаном сукобу. Комитет за права детета.*

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Време у коме живимо, као и током целе историје човечанства, испуњено је бруталним и хаотичним оружаним сукобима широм света, у којима је цивилно становништво намерно и систематски нападано. Сведоци смо сукоба у којима су традиционално међународно ратно право и обичаји рата или игнорисани или грубо кршени, а људска права су предмет најтежих повреда и злоупотреба. У суровим оружаним сукобима, ратовима за национално ослобођење и грађанским ратовима, уз пораст етничког чишћења, први су на уда-

ру деца и жене. Услед промене карактера оружаног сукоба, деца су изложена убијању, сакаћењу, рањавању, одвојена су од породица, напуштена, без дома или принудно расељена. Деца се непосредно ангажују у борбама као војници, ради обављања најокрутнијих задатака. Девојчице су изложене насиљу, силовању и другим видовима сексуалног искоришћавања.¹ Деца су такође посредно погођена, кроз изгладњивање, неухрањеност и заразне болести.²

Иако је нереално очекивати да право може да буде лек за људску патњу и да елиминише погубна дејства рата, оно је *conditio sine qua non* за заштиту људских права. Овде ће се најпре укратко указати на типичне последице које оружани сукоб има на децу, након чега ће се представити међународни правни оквир релевантан за заштиту права деце погођене оружаном сукобом и његови домети.

2. ПАТЊЕ ДЕЦЕ КОЈЕ НАСТАЈУ КАО РЕЗУЛТАТ ОРУЖАНОГ СУКОБА

Поред страхота које деца непосредно доживљавају као резултат непријатељстава, као што су убијање и сакаћење, још већи број деце је погођен посредно, кроз гладовање, неухрањеност, епидемије и болести.³ Деца изложена погубним утицајима рата трпе најгоре физичке, емоционалне и психолошке трауме. Упркос томе, овој најрањивијој категорији цивилног становништва је посвећено недовољно пажње, док је међународна заједница много више пажње посветила деци која су директно ангажована у непријатељствима, као што су деца војници. Свој деци у оружаном сукобу је потребно пружити адекватну заштиту и решења. Школе, здравствени центри, децја игралишта, школски аутобуси и друга места на којима су деца окупљена никада не смеју бити мета напада. Уколико се овако нешто догоди, напади на ове објекте одмах морају бити оштро осуђени на међународном нивоу.⁴

Деца су све више злоупотребљавана у непријатељствима, било кроз директно ангажовање у борби, као деца војници, било инди-

¹ O. Otunnu, „The Convention and children in situations of armed conflict“, *Children in Extreme Situations, Proceedings from the 1998 Alistair Berkley Memorial Lecture* (Eds. L. Carlson, M. Mackeson Sandbach, T. Allen), LSE Development Studies Institute 2000, 48, <http://www.lse.ac.uk/collections/DESTIN/pdf/WP05.PDF>.

² C. Hamilton, T. Abu El Haj, „Armed conflict: The protection of children under international law“, *International Journal of Children's Rights* 5/1997, 3.

³ G. Van Bueren, *The International Law on the Rights of the Child*, Kluwer Law International, Amsterdam 1998, 340.

⁴ UN. Doc: A/51/306, Promotion and protection of the Rights of Children, Impact of armed conflict on children, para. 3, http://www.unicef.org/graca/a51_306_en.pdf.

ректно, кроз неборбене делатности, у „традиционалним“ својствима, као што су шпијуни, курири, носачи, слуге или кувари.⁵ Није могуће утврдити тачан број деце регрутоване у оружаним снагама и другим оружаним групама, али неспорно је да их има више десетина хиљада, и то у свим регионима на свету, тачније, свуда где постоји оружани сукоб. Регрутована деца често долазе из дубоко дисфункционалних породица, из најсиромашнијих и маргинализованих група друштва. Она често припадају посебним верским, етничким или расним групама, нека деца су избеглице или интерно расељена.⁶ Општа је перцепција да су деца послушни, јефтине војници, али и подобна за манипулисање од стране одраслих како би постали окрутни ратници, зато што њихов осећај за разликовање доброг од лошег још увек није довољно развијен.⁷ Још један разлог за њихово ангажовање је пролиферација лаког, јефтиног аутоматског оружја којим чак и сасвим мала деца могу лако руковати.⁸ Девојчице су, подједнако као и дечацци, трениране да се боре као војници, али су чешће ангажоване као ‘жене’ команданата, при чему су изложене сексуалном злостављању, силовању, прераним трудноћама и сексуално преносивим болестима. Често су деца отимана и одвођена у борбу, сакупљана на улицама или на путу до школа и натерана да се придруже оружаним снагама или другим оружаним групама. Ипак, у великом броју случајева деца се добровољно прикључују овим групама. Наравно, њихова слободна воља је под великим знаком питања. Постоји читав низ разлога због којих се деца одреде на овај корак, почев од екстремног сиромаштва, освете због убистава чланова породице из супротстављених снага, етничких, религиозних или идеолошких разлога. Немајући где другде да оду, деца траже заштиту, храну и склониште.⁹

Када се сукоб заврши, деца су често трајно психолошки и емоционално траумирана и тешко је постићи њихов опоравак и рехабилитацију за нормалан живот, повратак у друштво и наставак школовања. Најтежи су случајеви када су деца била изложена сексуалном искоришћавању, стигматизована од стране средине, као и када су била натерана да учествују у вршењу тешких ратних злочина.¹⁰

⁵ A. Sheppard, „Child Soldiers: Is the Optional Protocol Evidence of an Emerging ‘Straight 18’ Consensus“, *International Journal of Children’s Rights* 8/2000, 38.

⁶ Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Occasional paper No. 8, L. Peters, „War is no Child’s play: Child Soldiers from Battlefield to Playground“, 2005, 2, http://www.dcaf.ch/docs/op08_war_child.pdf.

⁷ A. Sheppard, 38.

⁸ R. Harvey, „A guide to international humanitarian and human rights law“, Children and Armed Conflict Unit, Human Rights Centre, The University of Essex, 25, http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000044.pdf.

⁹ *Ibid.*, 26.

¹⁰ *Ibid.*

Реинтеграција и рехабилитација ове деце представља посебан изазов за међународну заједницу и веома је важно да се овом питању посвети посебна пажња приликом планирања мировног процеса и закључивања мировног споразума.

3. ПОСТОЈЕЋИ ПРАВНИ ОКВИР

Две гране међународног права уређују област заштите деце у оружаном сукобу – међународно хуманитарно право и међународно право људских права. Међународно хуманитарно право представља компромис између хуманитарних обзира и војних потреба и садржи одредбе које регулишу заштиту како деце цивила, тако и деце војника. Деца у оружаном сукобу уживају заштиту у складу с прописима који уређују положај цивилног становништва уопште, али и у складу са специфичним одредбама које уређују положај деце у оружаном сукобу, а које су предвиђене Допунским протоколима I и II из 1977. године уз Женевске конвенције из 1949. године, који се односе на заштиту жртава у међународним оружаним сукобима (Допунски протокол I) и оружаним сукобима који немају међународни карактер (Допунски протокол II).

Женевска конвенција о заштити цивилног становништва за време рата је била први међународни споразум који је предвидео заштиту цивила у оружаном сукобу. Она се може применити на све оружане сукобе међународног карактера и може се рећи да њене одредбе представљају међународно обичајно право.¹¹ Ипак, ова конвенција садржи мали број одредаба којима се деци пружа посебна заштита и не примењује се на оружани сукоб који нема међународни карактер, с изузетком предвиђеним одредбом чл. 3. Он је заједнички за све четири Женевске конвенције и представља минимум правила међународног хуманитарног права која се примењују у свим оружаним сукобима која се односе на лица која не учествују непосредно у непријатељствима.¹²

Допунски протоколи I и II проширују заштиту деце у оружаном сукобу и први пут регулишу само учешће деце у оружаном сукобу.¹³ Тако, Допунски протокол I се бави питањем регрутовања деце у оружане снаге, али поставља минималну старосну границу за регрутовање и директно учешће у непријатељствима на 15 годи-

¹¹ International Committee of the Red Cross, J. M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, Vol. I Rules, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, 36.

¹² *Ibid.*, 7.

¹³ G. Van Bueren, 331.

на живота. Када се ради о регрутовању особа која су навршиле 15, али нису навршила 18 година живота, приоритет би требало дати онима који су најстарији.¹⁴ Такође, овим протоколом је предвиђено да се смртна казна за дело у вези с оружаном сукобом неће извршавати над лицем које у време извршења те повреде није навршило 18 година живота.¹⁵ Предвиђена је и заштита у случају да је дете ухапшено, притворено или интернирано из разлога у вези са оружаном сукобом, тако што је предвиђено да ће деца бити смештена одвојено од одраслих лица, осим у случају ако су у питању породице смештене у породичним заједницама.¹⁶ Чл. 78 се бави евакуацијом деце, истичући да евакуација деце у страну земљу неће бити предузета осим у случају да постоје ванредни разлози, и уз писмену сагласност родитеља или законског старатеља, односно, уколико се та лица могу пронаћи, лица која су по закону или обичају првенствено одговорна за бригу о деци.¹⁷

Допунски протокол II пружа основне гаранције деци у немеђународном оружаном сукобу у чл. 4, ст. 3. Деци ће бити пружена нега и помоћ која им је потребна, али и васпитање и поновно окупљање породице, као и склањање из непријатељских зона у безбедније подручје унутар земље, кад год је то могуће.¹⁸ Насупрот Допунском протоколу I, Допунски протокол II регулише питање регрутације деце како од стране владе, тако и од стране других оружаных снага или група. Такође, Допунски протокол II апсолутно забрањује регрутовање деце млађе од 15 година у оружане снаге и групе. Допунски протокол I поставља ниже стандарде, обавезујући државе да предузму само „све могуће мере“ да деца која нису навршила 15 година не учествују директно у непријатељствима и да се уздрже од њиховог регрутовања у своје оружане снаге.¹⁹ Коначно, док се Допунски протокол I односи само на директно учешће у непријатељствима, Допунски протокол II забрањује сваки вид учешћа деце у непријатељствима.²⁰ Иако Допунски протоколи I и II у приличној мери штите децу у оружаном сукобу, њихова примена је ограничена само на време трајања сукоба. Коначно, ова два протокола никада нису достигла универзалну ратификацију.²¹

¹⁴ Допунски протокол I, чл. 77, ст. 2 и 3.

¹⁵ *Ibid.*, чл. 77, ст. 5.

¹⁶ *Ibid.*, чл. 77, ст. 4.

¹⁷ *Ibid.*, чл. 78.

¹⁸ R. Harvey, 10.

¹⁹ Допунски протокол I, чл. 77, ст. 2.

²⁰ A. Sheppard, 41.

²¹ Допунски протокол I је ратификовало 170, а Допунски протокол II 165 држава.

Када је реч о међународном праву људских права, главни инструмент за заштиту деце и промовисање њихових права је Конвенција о правима детета (Конвенција), усвојена 1989. године. Ова конвенција је достигла скоро универзалну ратификацију.²² Она уређује читав спектар грађанских, политичких, економских, социјалних и културних права детета, истичући приступ људским правима као међусобно повезаним, недељивим и у међусобној зависности.²³ Лајтмотив Конвенције је принцип најбољег интереса детета, а кључне одредбе које се баве питањем деце у оружаном сукобу су садржане у одредбама чл. 38 и 39.

У време када је настала, Конвенција је била виђена као јединствена прилика да се подигну стандарди права детета и да се деци пружи висок ниво заштите. Конвенција ипак није успела да подигне минимални узраст за регрутовање деце, те граница остаје на 15 година.²⁴ Једино што Конвенција захтева од држава уговорница је да настоје да се, у случају регрутовања, предност да најстаријој деци.²⁵ Прописујући обавезе државе уговорнице да поштује правила међународног хуманитарног права, постојећа правила међународног хуманитарног права су уграђена у споразум о људским правима, дајући му јединствени карактер. Конвенција на овај начин интегрише принципе како међународног права људских права, тако и међународног хуманитарног права.²⁶ Налажући државама уговорницама да предузму само „све расположиве мере“ у циљу осигурања да деца млађа од 15 година не учествују директно у непријатељствима, Конвенција деци пружа чак и слабију заштиту у оружаном сукобу од оне која је предвиђена Допунским протоколом II, који без изузетка забрањује регрутовање ове деце и њихово учешће у оружаном сукобу у било ком облику.²⁷ Па ипак, виши стандарди предвиђени у Допунском протоколу II остају примењиви само под условом да држава ратификује овај међународни споразум. Значајно је истаћи да је чл. 38 једина одредба Конвенције која се не примењује на сву децу до 18. године, с обзиром да је одредбом чл. 1 дете дефинисано као свако људско биће до навршене 18. године живота.

²² Ово је конвенција са највећим бројем ратификација у односу на било који други међународни споразум. До 1997. године све државе су је ратификовале, са изузетком САД и Сомалије.

²³ United Nations Office at Vienna, „The United Nations and Juvenile Justice: A Guide to International Standards and Best Practice“, *International Review of Criminal Policy* 1990, para. 21.

²⁴ Конвенција о правима детета, чл. 38, ст. 2.

²⁵ *Ibid.*, чл. 38, ст. 3.

²⁶ G. Van Bueren, 349.

²⁷ A. Sheppard, 43.

Конвенција се бави и периодом након оружаног сукоба, предвиђајући обавезе држава да подстичу физички и психолошки опоравак и социјалну реинтеграцију деце жртава оружаног сукоба.²⁸ Иако Конвенција не садржи клаузулу која би омогућила суспендовање права која су у њој гарантована у случају ванредног стања, овај међународни споразум ипак није подобан за реалност оружаног сукоба. Наиме, Комитет за права детета, као тело које врши надзор над применом Конвенције и њених додатних протокола, нема могућност поступања по хитним процедурама ни давања препорука ван оних које даје у својим редовним закључним коментарима и препорукама. Такође, ово тело нема мандат за разматрање индивидуалних представки нити за изрицање санкције.²⁹ Наравно, чак и када држава није ратификовала Женевску конвенцију о заштити цивилног становништва за време рата и Допунске протоколе I и II, она може бити обавезана да поштује међународно хуманитарно право услед обавезе која проистиче из одредбе чл. 38 Конвенције.³⁰ Коначно, док се Допунски протоколи I и II примењују само у ситуацијама када постоји оружани сукоб, Конвенција се примењује како за време рата, тако и за време мира, како на међународне тако и на унутрашње сукобе.

Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о учешћу деце у оружаним сукобима (Факултативни протокол), који је усвојен 2000. године, а ступио је на снагу 2002. године, представља значајан напредак у односу на заштиту обезбеђену Конвенцијом. Факултативни протокол коначно поставља забрану обавезне регрутације деце испод 18 година, како у оружане снаге државе, тако и у све друге оружане групе.³¹ Друго, Факултативни протокол обавезује државе уговорнице да предузму „све могуће мере“ како би се обезбедило да припадници њихових оружаног снага који још нису навршили 18 година не узимају директно учешће у непријатељствима.³² Факултативни протокол ипак не уводи потпуну забрану учешћа деце у оружаним сукобима, налажући државама уговорницама подизање минималне старосне границе за добровољну регрутацију лица у своје оружане снаге у односу на ону коју поставља постојећи међународни стандард, односно 15 година.³³ Такође, у случају да државе уговорнице дозволе добровољну регрутацију, она мора да буде заиста добровољна, при чему су регрути дужни да пруже поуздан доказ о својим годинама. Потребан је и изричит пристанак родитеља или за-

²⁸ Конвенција о правима детета, чл. 39.

²⁹ R. Harvey, 12.

³⁰ C. Hamilton, T. Abu El Haj, 40.

³¹ Факултативни протокол, чл. 2 и 4.

³² *Ibid.*, чл. 1.

³³ *Ibid.*, чл. 3, ст. 1.

конских старатеља и информисање регрута о обавезама које произилазе из војне службе.³⁴ Од државе уговорнице се захтева да депонује обавезујућу изјаву у којој ће предвидети минималну старосну границу од које ће бити дозвољена добровољна мобилизација у њене оружане снаге, као и да опише мере које је предузела ради обезбеђења да је ова мобилизација заиста добровољна.³⁵

И поред великих достигнућа, Факултативни протокол има неколико значајних недостатака. Пре свега, њиме нису специфициране минималне године старости за индиректно учешће у непријатељствима, на међународном нивоу не постоји механизам који би омогућио његово спровођење, а већ и по самој дефиницији је тек факултативан. Такође, захтев за подизање старосне границе се не односи на војне школе.³⁶ Уношењем нижег стандарда „све могуће мере“, уместо „све потребне мере“ у одредби чл. 1, остављен је простор државама уговорницама да у изузетним ситуацијама дозволи да деца испод 18 година учествују у непријатељствима.³⁷ Наиме, оно што би у једној ситуацији било могуће може бити различито тумачено и битно ће се разликовати од једне државе до друге, у зависности од ситуације у којој се она налази.

Поред Факултативног протокола, постоје још три важна правна инструмента значајна за питање деце у оружаном сукобу. Пре свега, то је Афричка повеља о правима и добробити детета, усвојена 1990. године (ступила на снагу 1999. године), која представља први регионални споразум који је забрањивао било ком лицу млађем од 18 година да директно учествује у непријатељствима. Затим, то је Конвенција 182. Међународне организације рада о најтежим облицима дечјег рада, усвојена 1999. године (ступила на снагу 2000. године), која забрањује присилну и обавезну регрутацију деце у циљу њиховог ангажовања у оружаном сукобу. Коначно, од великог значаја за развитак заштите деце у оружаном сукобу је Римски статут Међународног кривичног суда, усвојен 1998. године, а који је ступио на снагу 2002. године. Римски статут квалификује регрутацију и мобилизацију деце млађе од 15 година или њихово коришћење за активно учешће у непријатељствима као ратни злочин, било да је у питању оружани сукоб међународног и унутрашњег карактера, и тиме заокружује међународноправни оквир који пружа заштиту деце у оружаном сукобу.³⁸

³⁴ *Ibid.*, чл. 3, ст. 3.

³⁵ *Ibid.*, чл. 3, ст. 2.

³⁶ *Ibid.*, чл. 3, ст. 5.

³⁷ M. Dennis, „Newly Adopted Protocols to the Convention on the Rights of the Child“, *American Journal of International Law* 94/2000, 6.

³⁸ Римски статут, чл. 8.

Факултативни протокол није успео да наметне апсолутну забрану свих облика регрутације деце млађе од 18 година на оружане сукобе међународног и унутрашњег карактера. Посебно питање је да ли међународни споразум о људским правима може наметати обавезе недржавним ентитетима и на који начин његове одредбе могу бити спроведене. Наиме, док међународно хуманитарно право важи за све стране у сукобу, међународно право људских права традиционално намеће обавезе само државама.³⁹

4. ДИХОТОМИЈА ИЗМЕЂУ РЕТОРИКЕ И РЕАЛНОСТИ

Поред свих достигнућа, јаз између међународних правних стандарда и ситуације у пракси је већи него икада, што је јасно препознато на међународном нивоу. Свестан свих слабости примене међународног права, Генерални секретар Уједињених нација је позвао на „еру примене“ међународних правних норми и стандарда у пракси.⁴⁰

Међународна заједница је усмерила значајне напоре у циљу повећања и подстицања заштите деце у оружаном сукобу. Проблем је заузео високо место на лествици приоритета међународних организација, пре свега Уједињених нација. Велику улогу у овим настојањима има Комитет за права детета, који је у октобру 1992. године започео дискусију о проблему деце и оружаног сукоба. Комитет се стара о надзору над спровођењем Факултативног протокола, који је данас ратификовало чак 132 државе.⁴¹ Почев од 2005. године, Комитет је кроз тумачење појединих одредаба овог протокола у својим закључним примедбама и коментарима значајно утицао на развитак различитих модела заштите деце у оружаном сукобу, усмеравајући државе уговорнице да усвоје што свеобухватнији и детаљнији правни оквир на националном нивоу и одговарајуће политике за његово ефикасно спровођење. На тај начин је дошло и до повећања глобалне свести о самом проблему, те је заштита деце рефлектована у мандатима мировних мисија и постала је саставни део мировних преговора, споразума и постконфликтних програма за рехабилитацију и реинтеграцију.⁴² Ипак, ова заштита није довољна зато што Комитет

³⁹ R. Brett, „Child soldiers: law, politics and practice“, *International Journal of Children's Rights* 4/1996, 126.

⁴⁰ R. Harvey, 16.

⁴¹ UN Treaty Collection, http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no_IV11b&chapter_4&lang_en.

⁴² UN doc. A/59/695 S/2005/72, Report of the Secretary General: Children and armed conflict, para. 60, http://www.unicef.org/emerg/files/SG_report_cac.pdf.

нема мандат да разматра индивидуалне представке, нити било какво овлашћење у циљу покретања или испитивања наводног појединачног случаја кршења.⁴³

Савет безбедности УН је имао велику улогу у развоју заштите деце у оружаном сукобу. У свом Извештају о деци и оружаном сукобу од 9. фебруара 2005. године, Генерални секретар Уједињених нација је позвао Савет безбедности да предузме конкретне и циљне мере против оних који су одговорни за регрутацију деце војника и тешке повреде људских права, у сагласности са својим резолуцијама 1379 (2001), 1460 (2003) и 1539 (2004).⁴⁴

Како би се приступило „ери примене“, дефинисане су најтеже повреде права деце,⁴⁵ и приступило се пракси именовања оних страна у сукобу које су одговорне за наношење ових најтежих повреда⁴⁶ и употреба адекватних санкција у циљу примене међународних прописа. Резолуцијом 1612 из 2005. године, основана је Радна група Савета безбедности са основним задацима да прати примену акционих планова у циљу побољшања заштите деце у оружаном сукобима.⁴⁷

5. МЕЂУНАРОДНИ КРИВИЧНИ СУД

Доказ да је заиста почела „ера примене“ међународних стандарда који се баве заштитом деце у оружаном сукобу представља неколико важних догађаја на пољу међународног кривичног правосуђа.

Међународни кривични суд, основан Римским статутом, који је званично почео са радом 2002. године, представља први стални међународни кривични суд у историји међународног кривичног правосуђа, надлежан за кажњавање најтежих кривичних дела која су за таква проглашена од стране целокупне међународне заједнице, злочина геноцида, злочина против човечности, ратних злочина и агресије. Ово је сталан, самосталан и независан орган, који има међународноправни субјективитет и није део система Уједињених нација, иако са Уједињеним нацијама остварује сарадњу сходно одредбама Римског статута. Стварање овог суда представља израз међународне заједнице да стави тачку на некажњивост за кривична

⁴³ R. Brett, 126.

⁴⁴ UN doc. A/59/695 S/2005/72, para. 57.

⁴⁵ *Ibid.*, para. 68.

⁴⁶ UN doc. A/63/785 S/2009/158, Report of the Secretary General: Children and armed conflict, paras. 175 и 176, [http://www.reliefweb.int/rw/RWFiles2009.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/EGUA_7RCRRX_full_report.pdf/\\$File/full_report.pdf](http://www.reliefweb.int/rw/RWFiles2009.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/EGUA_7RCRRX_full_report.pdf/$File/full_report.pdf).

⁴⁷ UN doc. S/RES/1612 (2005), para. 8, <http://daccess.dds.ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/439/59/PDF/N0543959.pdf?OpenElement>.

дела која угрожавају међународни мир и сигурност и спречи будуће чињење тешких кривичних дела.

Нарочито значајан за заштиту деце у оружаном сукобу представља предмет *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, у коме се оптужени *Lubanga* терети за ратни злочин мобилизације и регрутовања деце млађе од 15 година у оружане снаге током сукоба у Демократској Републици Конго, као и коришћење деце за активно учешће у непријатељствима у контексту како међународног, тако и немеђународног оружаног сукоба.⁴⁸ Ово је први пут у историји међународног кривичног правосуђа да је неко оптужен искључиво за овај ратни злочин. Такође, Међународни кривични суд води поступак у предмету *The Prosecutor v. Germain Katanga* и *Mathieu Ngudjolo Chui*. У овом предмету оптужнице су подигнуте за регрутовање деце војника, сексуално поробљавање и силовање, поред осталих ратних злочина.⁴⁹

Поред ових предмета који се воде пред Међународним кривичним судом, важно је поменути и пресуду коју је донео Специјални суд у Сијера Леоне у предмету *The Prosecutor vs. Brima, Kamara and Kanu*,⁵⁰ којом су бивши побуњеници оглашени кривим и осуђени на тешке затворске казне због регрутовања деце војника у Сијера Леоне. Оптужница је садржала 18 тачака, међу којима је, поред регрутовања деце војника млађих од 15 година, било обухваћено и сексуално насиље, силовање, сексуално поробљавање и присилни бракови. Пред истим судом је у току поступак против либеријског лидера Чарлса Тејлора, по 11 тачака оптужнице, између осталог, и због регрутовања и мобилизације деце и њихово коришћење за активно учешће у непријатељствима.⁵¹

Остаје да се види какве ће одлуке донети Међународни кривични суд у овим предметима, али сигурно је да ће оне, заједно са одлукама које је донео Специјални суд у Сијера Леоне, битно утицати на стварање судске праксе међународног кривичног правосуђа,

⁴⁸ International Criminal Court, Case: *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC 01/04 01/06, <http://www.icc.cpi.int/Menus/ICC/Situations+and+Cases/Situations/Situation+ICC+0104/Related+Cases/ICC+0104+0106/Democratic+Republic+of+the+Congo.htm>.

⁴⁹ International Criminal Court, Case: *The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui*, ICC 01/04 01/07, <http://www.icc.cpi.int/menus/icc/situations%20and%20cases/situations/situation%20icc%200104/related%20cases/icc%200104%200107/democratic%20republic%20of%20the%20congo?lan=en&GB>.

⁵⁰ The Special Court for Sierra Leone, Case 16: *The Prosecutor vs. Brima, Kamara and Kanu* (AFRC Case), <http://www.sc.sl.org/CASES/ProsecutorvsBrimaKamaraandKanuAFRCCase/tabid/106/Default.aspx>.

⁵¹ The Special Court for Sierra Leone, Case: *The Prosecutor vs. Charles Ghankay Taylor*, <http://www.sc.sl.org/CASES/ProsecutorvsCharlesTaylor/tabid/107/Default.aspx>.

али и на праксу националних судова и примену међународних стандарда на националном нивоу. Ови предмети представљају доказ да је међународна заједница ипак спремна да оконча дугогодишњу праксу некажњивости злочина почињених према деци.

Међународна јавност много наде полаже у Међународни кривични суд и јачање његове независности, не само због судских поступака који се пред њим воде, него и због важног места које овај суд посвећује правима оштећених и сведока тешких кривичних дела и њиховом учешћу у поступку. Римски статут садржи значајне одредбе којима се пружа заштита овим лицима током поступка, нарочито када су у питању деца,⁵² предвиђа могућност накнаде за претрпљену штету⁵³ и посебно Одељење за заштиту оштећених и сведока у оквиру Међународног кривичног суда које је овлашћено да предложи примену одговарајућих мера заштите ових лица, различите активности за гарантовање њихове сигурности, психолошко саветовалиште и друге мере.⁵⁴ Посебно значајно је и оснивање Фонда у интересу оштећених и њихових породица⁵⁵ који се стара о заштити и остваривању права ових лица и представља независну институцију основану, као и сам Међународни кривични суд, Римским статутом.

6. ПРИМЕНА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА НА НАЦИОНАЛНОМ НИВОУ

Сигнал који шаље међународна заједница мора бити адекватно рефлектован и на националном плану. Потребно је да се међународна искуства примене на националном нивоу и да се приступи кажњавању оних који су за време оружаних сукоба починили тешке повреде права детета.

Иако није свемоћно, право може и треба да допринесе смањењу страдања деце у оружаном сукобу. Јасно је да право не може да учини много уколико не постоји политичка воља и одговарајућа санкција. У одсуству ефективног механизма извршења, постоји опасност да закон остане само слово на папиру. Право различито функционише на међународном и домаћем нивоу. Међународна заједница предузима колективне мере када реагује на тешка кршења међународног права од стране држава, истовремено одржавајући деликатну равнотежу између заштите међународних стандарда,

⁵² Римски статут, чл. 68, тач. 2.

⁵³ *Ibid.*, чл. 75.

⁵⁴ *Ibid.*, чл. 68, тач. 5.

⁵⁵ *Ibid.*, чл. 79.

с једне, и мирних међународних односа, с друге стране.⁵⁶ Главни циљ ове реакције је јавна осуда за активност једне државе која је у супротности са међународно прихваћеним стандардима.

Разуме се да се овај проблем не може решавати само на домаћем плану. Напротив, међународна координација и сарадња између држава и међународних организација је кључна у заштити деце у оружаном сукобу.

Државе су примарно одговорне да пруже заштиту деци у оружаном сукобу и да осигурају да они који врше тешка кршења њихових права не прођу некажњено.⁵⁷ Након ратификације свих међународних споразума који пружају заштиту деци у оружаном сукобу, напори морају бити усмерени на домаћи ниво, те је потребно предузети све потребне мере како би ови међународни стандарди били заиста примењиви у самој држави уговорници. На националном плану постоји читав систем мера које могу да се примене, нарочито на пољу кривичног права. Тако је неопходно изричито забранити регрутацију и употребу деце у оружаном сукобу и прописати их као кривична дела. Одредба чл. 6. Факултативног протокола обавезује државе уговорнице да реформишу своје домаће законодавство и успоставе одговарајуће процедуре. Примена такође подразумева обуку војске, полиције и судства, као и њихову међусобну блиску сарадњу и координацију.⁵⁸ Потребно је формирати и оснажити постојеће независне механизме за заштиту права детета који би се старали да се питање заштите деце у оружаном сукобу адекватно решава на националном нивоу.

Много више напора је потребно усмерити на питање рехабилитације након оружаног сукоба. Конвенција изричито предвиђа обавезу подстицања физичког и психолошког опоравка и друштвене интеграције деце жртава оружаног сукоба, и то у условима у којима се води рачуна о здрављу, самопоштовању и достојанству детета.⁵⁹ Факултативни протокол налаже државама уговорницама да сарађују у предузимању програма рехабилитације и опоравка деце жртава оружаног сукоба, након његовог завршетка.⁶⁰ Комитет за права детета овде може одиграти важну улогу, давањем смерница државама уговорницама у току процеса извештавања, како би се опоравак обезбедио у безбедном окружењу у оквиру породице или алтернативног

⁵⁶ A. Cassese, *International Law*, Oxford University Press, Oxford 2001, 241.

⁵⁷ UN. Doc: A/51/306, para. 235.

⁵⁸ Coalition to Stop the Use of Child Soldiers/UNICEF, *Guide to the Optional Protocol on the Involvement of Children in Armed Conflict*, 2003, 38, http://www.unicef.org/publications/files/option_protocol_conflict.pdf.

⁵⁹ Конвенција о правима детета, чл. 39.

⁶⁰ *Ibid.*, чл. 7.

смештаја.⁶¹ Девојчицама које су биле жртве сексуалног насиља је потребно посветити посебну пажњу и брижљиво планирати њихов опоравак и рехабилитацију. Потребно је развити специјалне програме у циљу пружања физичке, емоционалне и психолошке подршке, али и за образовање, стицање додатних вештина и учење заната. Ако се не води рачуна о потреби жртава, друштво остаје са дугорочним проблемима, као што је пораст малолетничке делинквенције.⁶²

7. ЗАКЉУЧАК

Деца имају на располагању читав спектар права за време оружаног сукоба, али су она редовно грубо кршена. Иако није савршен, неспорно је да постојећи корпус међународног права има потенцијал да буде солидна основа за стварање механизма подобних да се суоче са изазовима које намеће оружани сукоб и заштита деце за време његовог трајања. Ипак, да би се овај механизам правне заштите учинио доступним, на међународној заједници је да изврши политички притисак на државе које крше међународно признате стандарде.

Велике наде се полажу у Међународни кривични суд, чије одлуке ће несумњиво имати утицај на развитак судске праксе на међународном, али и националном плану. Такође, од значаја је да државе потписнице међународних споразума ускладе своје законодавство са преузетим обавезама и установе ефикасне механизме за њихову примену. Право у декларативној форми само по себи није довољно да обезбеди заштиту људских права.

У том контексту, речи Оларе Отунуа, бившег Специјалног представника Генералног секретара за децу у оружаном сукобу, делују као пролегомена будућег развоја ове области: „Дошао је тренутак да међународна заједница преусмери своју енергију са нормативне делатности и елаборације правних стандарда на предузимање мера за њихову примену у пракси. Данас, као никада до сада, имамо потребна нормативна, судска, институционална и политичка средства за реализацију ‘ере примене’ у заштити све деце изложене оружаном сукобу“.⁶³

⁶¹ B. V. Nylund, „International Law and the child victim of armed conflict – Is the „First Call“ for children?“, *Inernational Journal of Childen's Rights* 6/1998, 52.

⁶² R. Harvey, 10.

⁶³ O. A. Otunnu, „‘Era of Application’ Instituting a Compliance and Enforcement Regime for CAAC“, Statement before the Security Council, 23 February 2005, 6.

Ines Cerović, LL.M

Consultant

Ministry of Justice of the Republic of Serbia

INVOLVEMENT OF CHILDREN IN ARMED CONFLICT UNDER THE RULES OF INTERNATIONAL LAW

Summary

Children are entitled to a whole range of rights during an armed conflict which are flagrantly abused and violated. Although imperfect, it is inevitable that the existing body of law has the potential to provide the impetus for the creation of the mechanisms sufficient to challenge and deal with the protection of children affected by armed conflict. It is on international community to mobilize political pressure on the states that violate the internationally accepted standards of such protection. The author explores the main mechanisms to achieve this goal, concluding that it is of the utmost importance to end the impunity at both international and national level, as law in its declaratory form is not sufficient for the protection of children, and can not reduce the harm children suffer as a result of an armed conflict.

Key words: *Child soldiers. – Convention on the Rights of the Child. – Optional Protocol on the involvement of children in armed conflict. – Committee on the Rights of the.*